

„TURYZM”, t. 7, z. 2, 1997

Bogdan Włodarczyk

KSZTAŁCENIE KADR TURYSTYCZNYCH NA POZIOMIE WYŻSZYM
W ZAKRESIE OCHRONY PRZYRODY NA PRZYKŁADZIE
SPECJALNOŚCI Z GEOGRAFII TURYZMU I HOTELARSTWA
W UNIWERSYTECIE ŁÓDZKIM

LA FORMATION DES CADRES TOURISTIQUES AU HAUT NIVEAU
DANS LE DOMAINE DE LA PROTECTION DE LA NATURE; EXEMPLE:
LA SPÉCIALISATION DANS LE DOMAINE DE LA GÉOGRAPHIE
DU TOURISME ET DE L'HÔTELLERIE À L'UNIVERSITÉ DE ŁÓDŹ

HIGHER EDUCATION OF TOURISM PERSONEL IN NATURE
PROTECTION, ON THE EXAMPLE OF THE DEPARTMENT
OF THE GEOGRAPHY OF TOURISM AND HOTEL MANAGEMENT
AT THE UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

Wszelkie dyskusje nad programami studiów wyższych z zakresu turystyki zazwyczaj kończą się stwierdzeniami podkreślającymi interdyscyplinarność tej części wiedzy. Według fachowców wykształcony menedżer turystyki wyposażony winien być w szeroki zakres wiedzy i umiejętności, pozwalający jak najlepiej organizować i promować turystykę. W dobie coraz większego zainteresowania, a może nawet swoistej mody na formy turystyki przyjaznej środowisku naturalnemu zastanowić się trzeba, jak wygląda kształcenie w polskich uczelniach wyższych w zakresie ochrony przyrody, czy też turystycznego wykorzystania obszarów chronionych.

Poruszany problem staje się o tyle ważny, że w Polsce bardzo szybko powiększa się powierzchnia obszarów podlegających ochronie (tab. I.) W nowo powstałych parkach narodowych, krajobrazowych, czy obszarach chronionego krajobrazu (w nieco mniejszym stopniu) często dochodzi do sytuacji konfliktowych w relacji obszar chroniony – turystyka. Paradoksalnie, powołanie nowego parku narodowego czy krajobrazowego, pomimo wszelkich ograniczeń wynikających z tego faktu oraz braku zmian w środowisku przyrodniczym, kulturowym i infrastrukturze turystycznej, powoduje, że obszar ten zostaje zauważony przez potencjalnego turystę i staje się w jego oczach bardziej atrakcyjny. Dlatego tak

Tabela I

Obszary podlegające ochronie w Polsce w latach 1980–1996

Les terrains protégés en Pologne dans les années 1980–1996

Wyszczególnienie	Rok							
	1980	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Parki narodowe								
liczba bezwzględna	13	17	17	17	19	19	20	22
powierzchnia w ha	18 901	165 933	177 797	178 176	244 302	249 205	270 103	290 432
Rezerwaty przyrody								
liczba bezwzględna	759	1 001	1 037	1 035	1 031	1 072	1 122	1 174
powierzchnia w ha	75 292	116 952	122 442	122 374	111 017	117 367	121 303	124 794
Parki krajobrazowe								
liczba bezwzględna	11	68	74	81	91	96	102	104
powierzchnia w ha	236 366	1 215 445	1 384 000	1 565 000	1 727 000	1 860 500	1 971 533	2 049 330
Obszary chronionego krajobrazu								
liczba bezwzględna	60	214	226	251	245	231	238	.
powierzchnia w ha	642 000	4 575 000	4 781 000	5 567 000	5 324 000	5 257 000	5 766 000	.
Użytki ekologiczne								
liczba bezwzględna	–	–	–	–	–	319	1 887	.
powierzchnia w ha	–	–	–	–	–	5 931	11 339	.
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe								
liczba bezwzględna	–	–	–	–	–	15	20	.
powierzchnia w ha	–	–	–	–	–	3 474	3 574	.
Stanowiska dokumentacyjne								
liczba bezwzględna	–	–	–	–	–	6	29	.
powierzchnia w ha	–	–	–	–	–	21	112	.

Lasy ochronne liczba bezwzględna powierzchnia w ha	1 739 000 –	2 679 000 –	2 807 000 –	2 920 000 –	3 214 000 –	3 312 000 –	3 312 000 –	. .
Leśne kompleksy promocyjne liczba bezwzględna powierzchnia w ha	– –	– –	– –	– –	– –	– –	6 324 000	. .
Suma powierzchni (w ha)	2 811 559	8 652 330	9 272 239	10 352 550	10 620 319	10 805 498	11 779 964	.
Odsetek powierzchni Polski	8,99	27,67	29,65	33,10	33,96	34,56	37,63	.
Na 1000 ludności (w ha)	78,68	226,60	242,03	269,47	275,81	280,07	309,90	.

Ź r ó d ł o: *Rocznik statystyczny GUS* (lata 1990–1996); *Obszary chronione w Polsce*, Instytut Ochrony Środowiska 1996, obliczenia własne.

ważnym wydaje się kształcenie przyszłych organizatorów i menedżerów turystyki w kierunku racjonalnego wykorzystywania zasobów przyrody. Tylko znajomość form ochrony przyrody oraz praw i przepisów związanych z ich funkcjonowaniem może zapobiec nowym konfliktom interesów między gospodarzami terenów chronionych a turystami. Dotyczy to zarówno szeroko rozumianej edukacji ekologicznej polskiego społeczeństwa, jak i – w równym stopniu – wszystkich podmiotów zajmujących się organizacją turystyki.

W terminologii turystycznej pojawiają się nowe określenia, w znaczeniu których dopatrzeć można się treści związanych z poruszonym tematem. Są to m.in.: ekoturystyka czy też turystyka ekologiczna, turystyka zrównoważona, turystyka prośrodowiskowa. Pomimo różnic w interpretacji poszczególnych pojęć w różnych ośrodkach akademickich i braku w tym względzie jednolitości i precyzji terminologicznej, wspólną ich cechą jest podejście charakteryzujące się brakiem negatywnych relacji: turystyka–środowisko przyrodnicze. Zarówno wielość terminów, jak i tytułów przedmiotów realizowanych na poszczególnych uczelniach (m.in. ekoturystyka, dziedzictwo przyrodnicze w turystyce, ochrona środowiska przyrodniczego w turystyce) świadczy o dużym zainteresowaniu kształceniem w tym zakresie na wielu uczelniach. Niestety, nie dotyczy to wszystkich szkół wyższych prowadzących edukację w zakresie turystyki (tab. II). Braki te mogą

T a b e l a II

Kształcenie w zakresie ochrony środowiska dla potrzeb turystyki w wybranych uczelniach wyższych w Polsce

L'enseignement dans le domaine de la protection du milieu pour assouvir les besoins du tourisme dans les écoles supérieures choisies en Pologne

Uczelnia	Liczba godzin	Uczelnia	Liczba godzin
Uniwersytet Gdański	30	AWF Kraków	38
Uniwersytet Jagielloński	30	AWF Poznań	36
Uniwersytet Łódzki	160	AWF Warszawa	37
Uniwersytet Wrocławski	24	AWF Wrocław	13
AE Kraków	12	WSM Gdynia	0
AE Poznań	30	WSP Rzeszów	120
AE Wrocław	45	GWSH Katowice ^a	45
SGH Warszawa	30	PSBSW Kraków ^a	60
AWF Gdańsk	31	WSE Warszawa ^a	45

^a Wyższe szkoły zawodowe.

Ź r ó d ł o: *Kształcenie kadr turystycznych na poziomie wyższym a potrzeby rynku turystycznego. Materiały z konferencji w dniach 28–29.10.1996 w Centrum Edukacji Kadr Turystycznych w Krakowie.*

Uwaga. W wykazie uwzględniono tylko te przedmioty, których nazewnictwo wyraźnie sugeruje podejmowane treści. Godziny poświęcone poruszanemu zagadnieniu realizowane w ramach innych przedmiotów nie zostały objęte niniejszą statystyką.

być spowodowane wąską specjalizacją poszczególnych kierunków, a przedstawiony obraz zniekształcony jest niekompletnością informacji zawartych w programach nauczania prezentowanych przez poszczególne uczelnie.

Zajęcia kameralne składają się zasadniczo z trzech odrębnych grup przedmiotów. Pierwsza obejmuje elementy wiedzy niezbędne do zdobycia uprawnień strażnika ochrony przyrody (szczegółowy wykaz przedmiotów w tab. III). Druga to przedmioty poruszające problemy ochrony środowiska przyrodniczego w turystyce. Studenci mogą tu wybrać profil przyrodniczy bądź ekologiczny.

T a b e l a III

Przedmioty na specjalności geografia turystyki i hotelarstwa w Uniwersytecie Łódzkim, w ramach których realizowane są treści związane z ochroną przyrody

Les matières enseignées aux étudiants en géographie du tourisme et de l'hôtellerie à l'Université de Łódź abordant les problèmes de la protection de la nature

Rok studiów	Nazwa przedmiotu	Liczba godzin
I	Ochrona środowiska przyrodniczego w turystyce (profil przyrodniczy lub ekologiczny – do wyboru)	20
	Kurs Strażnika Ochrony Przyrody (obligatoryjnie)	36
	Organizacja ochrony środowiska w Polsce	
	Zagadnienia prawne (prawo: wykroczeń, łowieckie, wędkarskie)	
	Formy ochrony przyrody w Polsce	
	Ochrona gatunkowa roślin	
	Ochrona gatunkowa zwierząt	
	Dendrologia	
	Ekologiczne podstawy ochrony przyrody	
	Zajęcia praktyczne w rezerwatach regionu łódzkiego	
	Wyjazd studialny do Kampinoskiego PN	
Egzamin praktyczny		
Praktyki specjalnościowe – park narodowy	84	
Geografia fizyczna kompleksowa (Świętokrzyski PN)*	60	
Region turystyczny Polska Pn. (Słowiński PN)*	36	
II	Walory przyrodnicze w turystyce (do wyboru)	20
	Region turystyczny Polska Pd. (PPN, TPN, OPN, MPN)*	36
	Regiony turystyczne Europy*	42
III	Ćwiczenia terenowe, przedmiotowe z geografii turystyki i hotelarstwa*	84
Razem	Obligatoryjnie	160
	Częściowo	258

Ź r ó d ł o: Program i plan nauczania na kierunku geografia, specjalność geografia turystyki i hotelarstwa.

Uwaga. W przedmiotach oznaczonych * tylko część godzin poświęcona jest zagadnieniom związanym z ochroną przyrody.

Profil przyrodniczy ujmuje ochronę przyrody i środowiska jako naukę, ideę i działalność. Zajmuje się także rozwojem idei i metodami ochrony przyrody w Polsce i na świecie oraz obejmuje zasady i sposoby turystycznego użytkowania obszarów chronionych. Profil ekologiczny zajmuje się funkcjonowaniem ekosystemów naturalnych, relacjami człowiek – środowisko, podejmuje tematykę ochrony różnorodności gatunkowej i genetycznej, zawiera elementy ekorozwoju i sozotechniki.

Trzecia grupa tematyczna obejmuje szeroko rozumiane walory przyrodnicze i ich wykorzystanie w turystyce. W skład poruszanych tu zagadnień wchodzi: podział, charakterystyka oraz rozmieszczenie walorów przyrodniczych na terenie kraju.

Zajęcia kameralne poruszające zagadnienia ochrony środowiska obejmują 160 obligatoryjnych godzin dydaktycznych, co stanowi 6,4% wszystkich tego rodzaju zajęć.

Jedną z ważniejszych części edukacji przyrodniczej studentów geografii turystyki i hotelarstwa są zajęcia praktyczne. Odbývają się one w trakcie kursu strażnika ochrony przyrody i kończą się uzyskaniem odpowiednich uprawnień. Obejmują także ćwiczenia terenowe specjalnościowe w parkach narodowych i krajobrazowych, gdzie w ciągu czternastu dni (84 godz.) studenci piszą pracę kontrolną, będącą jednym z elementów zaliczenia. Większość z wykonanych dotychczas prac charakteryzuje się dużymi walorami poznawczymi i dydaktycznymi. Zakres tematyczny prac przedstawia tab. IV, a zakres terytorialny rys. 1.

Celem ćwiczeń terenowych jest kompleksowe zapoznanie studentów ze strukturą organizacyjną, zadaniami i funkcjami parku narodowego (krajobrazowego). W trakcie trwania ćwiczeń student zobowiązany jest do:

- aktywnego uczestniczenia we wszystkich pracach na terenie parku (prace porządkowe, organizacyjne, merytoryczne, dydaktyczne itp.),
- zbierania materiałów w celu sporządzenia pracy kontrolnej.

Opiekun praktyk z ramienia instytucji przyjmującej upoważniony jest do organizacji pracy studentów zgodnie z aktualnymi potrzebami parku.

Z powyższych zestawień wynika, że kształcenie kadr turystycznych w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego traktowane jest w Uniwersytecie Łódzkim na równi z pozostałymi przedmiotami turystycznymi i stanowi integralną część całego systemu dydaktycznego. Takie podejście nie jest zjawiskiem powszechnym, o czym świadczy „szczipłość” godzin przeznaczanych na ten cel w innych uczelniach.

W czasie tak szybkiego przyrostu powierzchni i form organizacyjnych obszarów chronionych problem ten obecnie nie dotyczy już tylko osób profesjonalnie zajmujących się organizacją turystyki, czy też pracowników parków narodowych, krajobrazowych lub innych obszarów podlegających ochronie. Sta-

Tabela IV

Plan pracy kontrolnej: „Park narodowy (krajobrazowy) jako obszar turystyczny”

Le plan du travail de contrôle: „Le parc national (de paysage) en tant qu'un terrain touristique”

<p>1. Organizacja parku Miejsce parku w strukturze organizacyjnej związanej z ochroną przyrody w Polsce Wewnętrzna struktura organizacyjna parku</p> <p>2. Charakterystyka parku Informacje ogólne etapy tworzenia parku, przedmiot ochrony, powierzchnia, obszary ochrony ścisłej i częściowej (rezerваты), strefa ochronna, struktura użytkowania (lasy, łąki, pola, wody...), struktura własności</p> <p>Położenie na tle jednostek fizyczno-geograficznych Polski, w stosunku do najbliższych aglomeracji miejskich</p> <p>Dostępność komunikacyjna parku na tle sieci drogowej i kolejowej Polski, ze względu na środek transportu (kolej, autobus, samochód...), ze względu na rodzaj połączeń (stałe, sezonowe, osobowe, pospieszne....), częstotliwość połączeń, przejścia graniczne</p> <p>3. Atrakcyjność turystyczna parku, regionu Walory przyrodnicze ukształtowanie powierzchni, klimat, wody, szata roślinna (relikty, endemity, zasięgi występowania), szata zwierzęca, elementy przyrody nieożywionej (grupy skalne, jaskinie, grotty...)</p> <p>Walory antropogeniczne muzea, wystawy, miejsca martyrologii, zabytki architektury i budownictwa, elementy kultury etnicznej (obrzędy, stroje, festiwale, rękodzielnictwo....)</p>	<p>Walory specjalistyczne (kajakowe, żeglarskie, wędkarskie, taternickie, speleologiczne...)</p> <p>Zagospodarowania turystyczne parku baza noclegowa schroniska, pola biwakowe... – liczba miejsc noclegowych (stałe, sezonowe) – stopień wykorzystania baza gastronomiczna liczba miejsc konsumenckich baza komunikacyjna szlaki – rodzaj (piesze, rowerowe, narciarskie, wodne...), przebieg, oznakowanie, ranga, długość, czas potrzebny do przejścia, stopień trudności, układ szlaków, gęstość, punkty węzłowe ścieżki dydaktyczne kolejki, wyciągi, nartostrady... parkingi infrastruktura towarzysząca punkty widokowe bramy wejściowe punkty informacji turystycznej, tablice informacyjne...</p> <p>4. Ruch turystyczny Wielkość ruchu turystycznego (np. na podstawie rejestracji sprzedaży biletów) Rodzaj ruchu turystycznego (turystyka indywidualna, grupowa, pobytowa, wędrowna, wycieczkowa...) Sezonowość ruchu turystycznego, częstotliwość odwiedzin Obszary penetracji parku.</p> <p>5. Funkcja turystyczna na tle innych funkcji parku, zagrożenia ekologiczne parku Wpływ ruchu turystycznego na środowisko naturalne parku. Wpływ innych elementów na degradację środowiska naturalnego parku. Konflikty funkcji Świadomość ekologiczna ew. mieszkańców parku</p> <p>6. Publikacje o tematyce turystycznej dotyczące parku</p>
--	---

je się on coraz bardziej powszechnym elementem rzeczywistości i jako taki dotyczy całości polskiego społeczeństwa. Dlatego też w najbliższej przyszłości należy odpowiedzieć na kilka zasadniczych pytań, a odpowiedzi i wypływające z nich wnioski jak najszybciej wprowadzić w życie.

Rys. 1. Miejsca odbywania ćwiczeń terenowych specjalnościowych w parkach narodowych i krajobrazowych studentów I roku geografii turystyki i hotelarstwa

Dessin 1. Les lieux où se tiennent les exercices sur les terrains des parcs nationaux et ceux de paysage, dans lesquels prennent part les étudiants de la première année en géographie du tourisme et de l'hôtellerie

Pytania do dyskusji:

Jaki jest stan kształcenia (nauczania) w zakresie ochrony przyrody w polskim szkolnictwie (nie tylko na poziomie wyższym)?

Czy moda na „ekologię” (także w turystyce) może być bazą dla nauczania racjonalnego stosunku do środowiska przyrodniczego?

Czy istnieje potrzeba kształcenia kadr turystycznych w zakresie ochrony przyrody? Jeżeli tak, to jakie treści programowe powinno zawierać to kształcenie?

Czy pomimo konfliktu funkcji istnieje potrzeba kształcenia gospodarzy (kadr) obszarów chronionych w zakresie obsługi ruchu turystycznego?

Jakie są szanse osiągnięcia porozumienia między gospodarzami obszarów chronionych a organizatorami turystyki?

Czy edukacja w zakresie ochrony przyrody (środowiska) i obsługi ruchu turystycznego może stać się podstawą optymalnego wykorzystania obszarów chronionych dla potrzeb turystyki?

Mgr Bogdan Włodarczyk
Katedra Geografii Miast i Turyzmu
Uniwersytet Łódzki
al. Kościuszki 21
90-480 Łódź

Wpłynęło:
8 kwietnia 1997 r.